بسم الله الرحمن الرحيم

ئەوەندە ڕکەبەرێتی بۆ ..؟!

وەڵامێك بۆ وەڵامەكەی (جەلال ڕەووف ئەمین) لەسەر بابەتی (ئازادی مرۆڤ لە ئیسلامدا) .

ئەحمەد كاكە مەحموود

بەشی یەكەم

مرۆڤ چەندە لە زانست و پیشەسازی و تەكنەلۆژیادا سەركەوێ و پێشەنگ بێت ، ئەوەندە و، سەد ئەوەندە و هەزار ئەوەندە هێمان مەحتاجی ئەخلاق و (قییەم)ـە ، ئەخلاق لە سیاسەتدا ، ئەخلاق لەباری كۆمەڵایەتیدا ، ئەخلاق لە پەیدا كردنی نان ورزق و زۆزیی و ئابوورییدا ، ئەخلاق لە (قەڵەم) و پێنووسدا ، ئەخلاق لە دیالۆك و ئاخاوتندا ، ئەخلاق لە دەربڕینی ڕەخنەو ڕەخنەكاریدا ، ئەخلاق لەگەڵ بەرامبەردا ، ئەخلاق لە لێكۆڵینەوەو توێژینەوەدا لە هەر بابەتێكدا، بنەماو ڕستەی : ﴿ و إنک لعلی خلق عظیم ﴾ هەموو شتێك دەگرێتەوە ، بۆیە وادەزانم ئەوەندە كە بابایەكی (عەلمانیی) ئەشقیی و سەخڵەت دەبێ لە ڕای بەرامبەرەكەی و تووشیی هەڵە و زیادەڕەویی دەبێ ، هەرگیز برایەكی ئیسلامیی نیوەی ئەوە خۆی ئەشقیی و سەخڵەت ناكات ، بەڵگەی ئەوەیش نووسینی (عەلمانیە)كانەو قسە و ئاخاوتن و دیالۆكە لە میدیاكاندا .. توێژینەوە و لێكۆڵینەوە لە هەر بابەتێك دەبێ سنووری یاسایی خۆی نەبەزێنێ ، بەتایبەتی ئەگەر كەسێك بییەوێ بەرامبەرەكەی قەناعەت پێ بكات ، قورئان بە ڕاشكاوانە دەفەرموێ : ﴿ و لو كنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک .. ﴾ واتە: ئەگەر مرۆڤێكی دڵ ڕەق و توندو تۆسن و سەركێش بای ، بڵاوەیان لێدەكردی و كەست لە دەوردا نەدەما ، بەڵام ﴿ فبما رحمة من الله لنت لهم .. ﴾ واتە: لە بەزەیی خودایە كە تۆ هێندە نەرم ونیانی لەگەڵیان . لە یاساو (قییەم)ی حیوارو دیالۆك ، یان ڕەخنە دەربڕین لە ڕای نەیاردا ، خودا دەفەرموێ : ﴿ و لا تسبوا الذین یدعون من دونه فیسبواالله عدوا بغیر علم .. ﴾ واتە: دەربارەی ئەوانە كە داوای یارمەتی لە غەیری خودا دەكەن ، یان بتان دەپەرستن قسەو ئاخاوتنی خراپ مەكەن ، چونكە لەوانەیە ئەوانە بە نەزانی.. لەبەر دژایەتی خۆیان .. خراپ لەمەڕ خودا بدوێن .یان دەفەرموێ : ﴿ و لاتجادلوا أهل الكتاب إلا بالتی هی أحسن إلا الذین ظلموا منهم ﴾ واتە: ئەگەر لەگەڵ ئەهلی كیتاب دەكەونە وتوێژەوە ، بەوپەڕی نەرم و نیانیەوە قسەیان لەگەڵ بكەن ، مەگەر ناهەقیكارانیان ، یان دەفەرموێ : ﴿ و إنا أو إیاكم لعلی هدی أو فی ضلال مبین ﴾ ٢٣/٣٤ . واتە : ئێمەو ئێوەش یان بەرەو خودا شارەزاین ، یان ئاشكرا لە ڕێی خودا لامان داوە ، ئایەتی : ﴿ قل یا أهل الكتاب تعالوا إلی كلمة سواء بیننا و بینكم ألا نعبد إلاالله و لا نشرک به شیئا و لا یتخذ بعضنا بعضا أربابا من دون الله .. ﴾ ئەی ئەهلی كیتاب ! دەسا وەرن ئێمەو ئێوە لەسەر ئەو قسەیە سوور بین ، كە بۆ هەموومان وەك یەكە: غەیرەز خودا نەپەرستین ، شەریكی بۆ پەیدا نەكەین ، نەچین هەندێكمان هەندێكیان – جیا لەخوا– بۆ پەرستن هەڵبژێرین . یا دەفەرموێ : ﴿ فمن حاجک فیه من بعد ما جاءک من العلم فقل تعالوا ندع أبناءنا و أبناءكم و نساءنا و نساءكم وأنفسنا وأنفسكم ثم نبتهل فنجعل لعنة الله علی الكاذبین ﴾ . ئەمانەو دەیان ئایەت و فەرموودەی تر كە مرۆڤ فێری شێوەی دیالۆك و ئاخاوتن لەگەڵ دۆست و نەیاردا دەكەن . هەقە هەموو كەسێكی توێژەر بەهرەیان لێوەرگرێ و لەكاتی توێژینەوەدا شعورو هەستی بەرامبەرەكەی بریندار نەكات ، هەقە ئەو بیروباوەڕە هەڵیگرتووەو لای بەرێزە ، بەرێزەوە ناو ببرێت ، هەتا گوێ بۆ بگرێ و

بەڵگەکان وەرگرێ ، جا ئەگەر تۆ توانیت ئەو بیرووباوەڕەی هەڵیگرتووە -بەبەڵگە- لەق بکەیت و ئەویش قەناعەتی کـرد، ئـەوە بە ئەنجام گەیشتوویت ، خۆئەگەر لەسەر بیرووباوەڕی خۆی مایەوەو دژایەتی ئیسـلام و موسـڵمانانی نـەکرد ، لەحاڵـەتی ئـاوادا نابێ هیچ کەسێک لە گوڵ کاڵتری پێ بڵێت . جا لێرەوە دەمەوێ بە کاک (جلال رەئووف ئەمین) بڵێم : گرتنـە بـەری ئـەو شـێوەو شێوازە بۆ دیالۆک و حیوار، شێوەو شێوازێکی هەڵەو ناراستە ، وە لە هـەر (ئـەخلاق) و (قییـەم) ێکـی توێژینـەوە و لێکۆڵینـەوە دوورە ، ئەگەرچی لەژێر پەردەی (ئازادی) یشدا بێت لە تەعبیرو راوبۆچووندا، چونکە سەرەرای باسکردنی ئەو هەموو ئـەدەب و ئەخلاقە لە ئایەتەکاندا – لەسەرەوە بۆ شێوەی حیوارو گفتوگۆ ، هەموو ئازادییەک هەم لەلای ئایینە ئاسمانییەکان، هەم لـەلای یاساکانی ئەمرۆی دنیادا، سنوورو چوارچێوەیەکی هەیە وریگا نادەن مرۆڤەکان لەبەر نەزانین و هەڵچوون و تورەبوون یـان لەبـەر هەرحاڵەتێکی تر، سنوور ببەزێنن و چی بە خەیاڵیاندا بێت بیکەن و بیڵێن ، بێگومانیش هەر لە کڕین و فرۆشتن ، هەتا دینـداریی و ، هەتا دەوڵەتی و حکوومەتی کردن و پەیوەندی لەگەڵ دەرەوە و ، بازرگانی و ئاڵووگۆری کاڵاو شمەکەکان .. هتد ، هەریەکـە یاسا و شێوازێکی بۆ هەیە ..بۆیە نابێ گەنجێکی مەست و سەرشێت بەناوی ئازادییەوە رێی پێبدرێ سەر بکاتە خواردنی تلیـاک و مـاددە سـڕکەرەکانی تـر ، دەوڵەمەنـدێکی بـێ ویـژدان و چکووسـی چڵێسـنیش ، نـابێ رێـی پێبـدرێ بازرگـانی بـە مـاددە سڕکەرەکانەوە بکات ، خاوەن قەڵەمێک هەقی نییە ئەتکی (حرمات)ـی هیچ دینێـک ، یـان هـیچ کەسـایەتییەک بکـات ، دەتـوانێ بەشێوەی (موناظەرە) و گفتوگۆ و مێزگرد لە تەلەفزیۆن و میدیاکاندا – لەگەڵ رەچاوکردنی ئەخلاقیاتی دیالۆک – بڵێـت ، بـەڵام قسەی ناشیرین و ئەتکی (حرمات) رێی نابێتەوە . لێرەیشەوە دەڵێین: چواندنی ئیسلام بە(حوشـتر) و، ئـازادیش بـە (قاپقـاپ) .. هێرش و حەملەیەکی توندڕەوانە و بەزاندنی یاسای ئەدەب و وێڵ و ئەخلاقیاتە لە فەرهەنگی توێژینـەوەو لێکۆڵینـەوەدا، چـونکە دینێکی گشتگیر و (کامل) و (شامل) و خاوەن پێگە لەلای هەزاران هـەزار فەیلەسـوف دوکتـۆرو پسـپۆر لـە بـوارە جۆراوجۆرەکـانی زانستیەکانی ئەمرۆو قبوڵکردنی بە (دین)وریبازبۆخۆیان، یان بڵێین دینی ملیارو نیوێک مرۆڤ و دابەشبوونیان بە (قارە)کـانی دنیـادا (بەو جێگایەیشەوە کاک جەلالی) تێدایە ، چواندنی (دین) و (معتقدات) ی ئـەو هـەموو ئینسـانانە بەحوشـترو دانانیـان بـەگێل و نـەزان و نـەفام کـەدینی وا قبـوڵ دەکـەن.. بەراسـتی کـاری وا جەریمـەو تاوانـەو هێرشیشـە بۆسـەر تـەواوی پێغەمبـەران و شوێنکەوتوانیان .

باشە! ئەگەرئازادی لەئیسلامدا نەبێ ، پێم ناڵێن ! لای کام حکوومەت و دەوڵەت و حیزب هەیە ؟ هەرکەسێک لەهـەر وڵاتێکـدا زیندەگی بکاو بژی و رەچاوی یاساو سیستمی ئەو وڵاتە بکات ، بێشک دەتوانێت بۆخۆی دانیشێ وکەسیش ناوی نەبات، خۆئەگەر دەستی کردە کاری لاری و لاساری و قسە گوتن بە (موقەدەسات)یان ، بێگومان لێی قبـوڵ نـاکرێ ، ئەگەرچـی لـە (لەنـدەن) و (واشنتۆن) و (پاریس)یشدا بێت ، تۆ باسی ئازادی دەکەیت وە رەخنە لەو ئازادییە دەگریت کە لە ئیسـلامدا هەیـە؟! بێگومـان ئەو تووڕە بوون و و رکەبەرایەتییەی ئێوە، خۆی بۆ خۆی بەرهەڵستییە لـەئازادیی، چـونکە ئەگـەر ئـەمرۆ دنیـا، دنیـای ئـازادیی لەتوێژینەوەو دیالۆک بێت ، ئیسلامییەکیش هەقیەتی چی لە هەگبەکەیدایە بیڵێ و رێی لێ نەگیردرێ ، بۆچی (عەلمانییەک) لـە میدیاکاندا بە ئازادانە ئاخاوتن بکاو نابێ هیچ لەمپەرێکیش رێی پێ بگرێت ؟ بەڵام ئەگەر ئیسلامییەک بیرووراو بۆچوونی خۆی لە سیمینارێکدا، یان لە لاپەڕەیەکدا یان لە (میحراب)ـی مزگەوتێکدا دەربڕێ، ژیانی خۆی و ماڵ و منداڵی بکەوێتە خەتەرەوەو لەملاو لەولاوە ئاگادار بکرێتەوە بەگرتن و مووچە بڕین و بـێ بەشـکردنی لەمافـە سـەرەتاییەکان هەرەشـەی لێبکـرێ؟! تـۆ خـۆت لـەم مەسەلەیەدا (حەکەم) و دەمراست بە.. ئەوەی لە جنێونامەکەی (سێکس و شەرع و ژن لەمێـژووی ئیسـلامدا) هـاتووە دەربـارەی سووکایەتی بەخواو بەقورئان و بەپێغەمبەران و بەهاوسەرو خێزانەکانیان و بەخولەفای راشیدین و بە (عەشـەرەی موبەشـەرە) و،

بگره به تەواوی موسڵمانان و، لەوەزارەتی رۆشنبیرییەوە مۆڵەتی چاپ دراو پاشانیش کۆڕو سیمیناریان بۆ بەست و خوێندرایەوەو نووسەرەکەش خەڵات کرا ! ئەگەر ئیسلامییەک نەخێر (عەلمانییەک) بە تەنها وشەیەک سووکایەتی بە (کاک مەسعوود بەرزانی)، یان بە (مام جەلال) بکات ، کو خۆی دەبینێتەوە؟ سەرەڕای ئەوە، کەهەر مۆڵەتیش نادرێت بگاتە چاپ و بڵاو بکرێتەوە..خۆ لە مەسەلەکەی دوکتور (کەمال سەید قادر) ئاگاداریت کە چۆن بە (٣٠) ساڵ حوکم درا؟! خۆ ئاگاداری لە کوردستان کە ئەمرۆ رووگەی ئازادییەو چۆن خەڵکانی حیزبیی ماف و حقوقی خەڵکانی غەیرە حیزبیی دەهاڕن و پێشێل دەکەن ، خۆ دەزانی هەرکەسێک ئەندامی یەکێک لەو دوو حیزبە باڵادەستە نەبێ، چۆن بەهاوڵاتی پلەدوو و پلە سێ دادەنرێت؟ خۆ ئاگادرایت پارتی و یەکیەتی چ سووکایەتی و ناجوامێرییەکیان بە یەکتر کرد؟ وە لەجەنگەکاندا زۆر بێ ویژدانانە مامەڵەیان لەگەڵ دیل و کوژراوی یەکتر دەکرد! چۆن هەزاران پێشمەرگەی ماندوونەناس و قارەمانیان لەناو برد بە شێوەیەک کە ئێستا بەکەڵکی باسکردن نایەت ، خۆ دەزانی ئەندامانی غەیرە مسلحی یەکتریان چۆن دەربەدەر دەکردو ماڵ وسامان و ئەملاک و خانوو زەویی و زارو باخ و بەرەیان تاڵان دەکردن وفەتوای حەڵاڵییان دابوو؟! خۆ دەزانی ئێستا چۆن (پەرلەمان) و (حکومەت) و دام و دەزگاکانی حکومەت بۆ پارتی و یەکیەتی قۆرخکراون و هەرکەسێک تەزکیەو (صك الغفران)ی ئەوانی پێنەبێت ، نە پێشمەرگایەتی و شۆرشگێڕی دەخوات ، نە شەهادەو مەهادەی نرخی هەیە؟ مەگەر ئازادی لە (ئەمەریکا) و (بەریتانیا) و (ئیسرائیل)دا هەیە؟ ئەوە (ئەمەریکا)یە بۆتە داشەهارە و هەقی بەخۆی داوە ، پەلامار لە هەر وڵاتێک بدات بریاری ئەوی لا پەسەند نەبێت؟! ئەی ئەوە (بەریتانیا) نیە لەماوەی تەمەنیدا هەر داگیرکەرو زۆردار بووە ، مەگەر شۆرشەکەی (شێخ مەحموود) ئەو نەیروخاند؟ ئەوە (ئیسرائیل) نیە بە هەموو هێزو توانایەکیەوە نەتەوەیەک -وەکو فەلەستینیەکان- بچەوسێنێتەوەو دەیەوێ نیشتیمانیان بەتەواوی لێ زەوت بکات؟ واتە: بۆ دەبێ ئەوەندە لەئیسلام بدوێن،کە هەتا نەکەوتبووە ژێر دەسەلاتی تورکەکان و ئەم عەرەبانەی ئێستا، هەموو نەتەوەیەک بەئازادی تێیدا دەژیا ؟!

* مەسەلەی کۆیلە.. مەسەلەیەکی کۆنی بەر لەهاتنی ئیسلامە بە هەزاران ساڵ، مێژوو شایەتی ئەو حەقیقەت و واقیعەیە .. پاشان کە ئیسلام هات سەدان چارەسەری دانا بۆ کەمکردنەوەیی و نەهێشتنی بەدەر لەوانیش بە دەیان، بەڵگە بە سەدان ئایەت و فەرمووده هانی مرۆڤ دەدات بۆ ئازادکردن و کۆتایی هێنان بەو مەسەلەیە ، خۆ ئاشکرایشە دۆزی چاکی دیت لەو پێناوەدا، بەڵام چونکە یاساکە هی ئەم نیە کە بریاری هەڵوەشاندنەوەی بدات یان نەیدات، کۆیلایەتی کۆتایی نایەت لەناو گەلاندا، خۆ هەرکات گەلانی جیهان و دەوروبەر -کە لە بنەرەتدا ئەوان کۆیلایەتیان داهێناوە- هەڵیانوەشاندەوەو قەدەغەیان کرد بەتایبەتی لە جەنگەکاندا، وە دیلەکان نەکرانە کۆیلە، ئوە ئیسلام بەرلە هەمووان پیرۆزبایی لێدەکات و هەڵیدەوەشێنێتەوە .

واتە: رێ دان بەکۆیلایەتی مەسەلەیکی (العامله المپل)ـە. دکتۆر (محمد خير هيكل) لەکتێبی (الجهاد و القتال فی الشريعه الإسلاميه) دا دەڵێت : (و معنى هذا، أنه إذا توقف الأعداء عن استرقاق من يقع فى الأسر عندهم من المسلمين فى حالة الحرب لا يجوز شرعا بناء على المعاملة بالمثل، أن يضرب المسلمون الرق على من يقع فى أسرهم من أهل الحرب) . وە بۆ پشتگیری لەم راوبۆچوونەی خۆی دەڵێت : (أنظر على سبيل المثال: الشريعة الإسلامية، و القانون الدولى العام: لعلى على منصور ص(٣٣٣) . و حقوق الإنسان بين تعاليم الإسلام و إعلان الأمم المتحدة (للغزالى: ص١١٣). وفقه السنة (للسيد سابق: ٦٨٨/٢. والعلاقات الدولية فى الإسلام (للشيخ أبى زهرة: ص١١٦) و مفاهيم إسلامية (للشيخ محمد حسن ألباسين (ص٦٤). و عبارة أبو زهرة : ((إن كان الأعداء

يسترقون كان للمسلمين أن يسترقوا من قبيل العاملة بالمثل، و إن كانوا لايسترقون فلا يحل للمسلمين أن يسترقوا، لأن ذلك يكون إعتداء، و هم منهيون عنه)) العلاقات الدولية ص١١٦ .

هەروەها دوکتۆر دەڵێت : (هل يجوز استرقاق السبى فى الإسلام، فى عصرنا اليوم ؟

إن الجواب عن هذا السؤال يتوقف على معرفة هل أقر الإسلام الإسترقاق للسبى حين أقام دولته، و حارب أعداءه، بناء على العاملة بالمثل، فى وقت كان فيه نظام الإسترقاق بصورة عامة، من الأنظمة القديمة المألوفة فى العالم ، حتى ظهور الإسلام) دوايي-بۆ چەسپاندنی ئەوە کە بەر لەهاتنی ئیسلام کۆیلایەتی هەبووە و باو بووە- دەڵێت : (أنظر: الوحى المحمدى: (للسيد رشيد رضا (ص٢٥٢). و الفلسفة القرآنية لعباس العقاد (ص٨٢-٨٣) و الإسلام و الإستداد السياسى (للشيخ محمد الغزالى (ص١٢٣) . والشخصية الإسلامية (ص٣/٢٣٨) للشيخ تحى الدين لبنهانى) لەگەڵ چەند کتێبێکیتر. هەروەها بەڕێز دکتۆر زەڵمی دەڵێت:(منابع الرق كثيرة، أهمها:

١- أسرى الحرب...

٢- القرصنة والخطف والسبى..و سادت هذة الطريقة عند الإغريقيين، فالأمة الإغريقية التى أنجبت العظماء من الفلاسفة كسقراط وأفلاطون وأرسطو وغيرهم.. كانت تحسب الإسترقاق من مظاهر الطبيعة والحضارة...)

لەنووسینی ئەو بەڕێزانەوە دەرکەوت کەکۆیلایەتی وەکو گوتمان بەرلەهاتنی ئیسلام هەر هەبووەو کاری پێکراوە، ئیسلامیش - پاش هەوڵێکی زۆر بۆنەهێشتنی و وەلانانی- وەکو (المعاملة بالمثل) کاری پێکردووە ، بەلاّم هەرکات دەوڵەتانی شەڕفرۆش کۆیلایەتیان هەڵوەشاندەوەو نەیانهێشت، واتە: دیلەکانی جەنگیان نەکردنە کۆیلە، ئەوە ئیسلامیش بەر لەهەموان پێشوازی لەوبڕیارە دەکاو کاری پێدەکات . کەوابوو ئەگەر کۆیلایەتی (خوێڕایەتی) بێت ، وەکو کاک (جەلال)ــ دەڵێت ، ئەوا ئەو خوێڕایەتییە ئیسلام نەیهێناوە ، بەڵکو خەڵکانی شەڕفرۆش بەرلە ئیسلام هێناویانەو ، ئیسلامیش کە هاتووە کەوتووەتە ناو ئەو واقیعەوە و مجبور بووە — وەکو (المعاملة بالمثل) کاری پێبکات، ئینجا ئەگەر ئەمڕۆ یاساکانی هەموو دنیا کۆیلایەتی حەرامکرد، ئەوا لاە ئیسلامیشدا کاری پێناکرێ و بە هەتاهەتایە قەدەغە دەکرێ ، مەگەر لەناو دەوڵەتاندا هەڵبداتەوە ، دیسان ئەوسا ئیسلامیش ناچار دەبێتەوە وەکو بەرامبەرەکەی کاری پێبکاو بیکاتە گوشارێك بۆ سەر دوژمن ، بەشکو پەلامار و حەملەکەی ڕاگرێت و کۆتایی بە جەنگەکەی بێنێت . **چپەیەك** : لە کاك جەلال دەپرسم: هێشتنەوەی یاسای کۆیلایەتی و بەکۆیلەکردنی دیلەکان، باشتر نیە لەگرتووخانەکانی (ئەبووغرەیب) وە (بەعقووبە) و (گوانتانامۆ)ی گەورەترین هێزو دەسەڵاتی دنیا، ماف لێدەری دیموکراسیی و عەداڵەت؟ چی بەوزیندانیانە نەکرا.. لەکارەبا لێدانیان و سەگ بەردانە گیانیان و هەڵواسینیان و کاری جینسیی وسێکسی پێکردانیان لەگەڵ یەکترو، تەجاوزی جینسیی لەلایەن ئەمریکییەکان خۆیانەوەو پەتخستنە میلیان و ژنە سەربازێکی ئەمریکی ڕایانکێشێ.. ئەمەو سەد ئەوەندەی تریش..؟ هیوادرام بەچاوی ئینسافەوە ئەم چەند دێڕە بخوێنیتەوەو توڕەییەکەت بخەیتە لاوە، تۆڵەی ئازارو ئەشکنجەدانی کوردان و بە (ئەنفال) کردنیان لەلایەن بەعسی نەحلەتییەوە نەخرێتە سەرشانی ئیسلام، بێگومانبە دەوڵەتان خۆیان بێ ویژدان و دڕندەن، ئەگینا ئەی بۆ کوردەکانی ڕوسیاو ئێستای تورکیای (عەلمانیی) تەنانەتی زمانیشیان لێ قەدەغەیە، مەگەر ئەویش هەر بەفرمانی ئیسلامە؟ ئایا کاتێك کەکورد پارچەپارچە کرا، بەفرمانی ئیسلام بوو، یان بەفرمانی زلهێزەکان بوو؟ ئەی ئێستا هەر لەدانانی پەرلەمان و حکومەتەوە، تا نەوت و گشت موشتەقاتەکانی تری، هەمووی بەدەست ئەمریکییەکان نیە، مەگەر ئەوە ئازادییە و، ئافەرین و چەپڵەی دەوێ ..؟؟!!

کۆتایی بەشی یەکەم